

S. xv com a nom propi (recordem el *Moreno* del *Procés de les Olives*), un *Joan March, moreno*, ja apareix en un doc. castellonenc de 1588 (doc. proporcionat per Sánchez Gozalbo a Traver, *Antigs. de Castellón*, pàgina 458). És veritat que *AlcM* cita un cas, completament isolat i únic, de *morè* en un doc. de 1523, i encara que resulta sospitós el fet que aquesta forma aparegui solament en un inventari publicat el 1910 en els *EUC* (¿jurarem que això no sigui una esmena introduïda per un impertinent corrector de català en lloc de *moreno*?), al capdavant no cal negar del tot la possibilitat que aquesta forma hagi tingut alguna existència real en la nostra llengua (seria un cas ja antic d'ultracorrecció), però el fet és que a part d'aquest cas el que es troba sempre és *moreno*.

Ara bé en el *DCEC* i el *DECH* (iv, 151b1-16 i notes 5 i 7, la nota 6 ha quedat antiquada) cridava jo l'atenció vers el fet que aquest adjectiu apareix per primera vegada usat en mossàrab (el botànic anònim sevillà del S. xi), i com a nom de dos moros valencians del S. xiii. En castellà la documentació és posterior a aquests, i molt posterior a la nostra que he donat més amunt. I justament el canvi fonètic del sufix *-INUS* darrere *r* en *-eno* es justifica solament per influència aràbiga: és cosa provada que el cast. *barrena* = cat. *BARRINA* és un mossarabisme. No resulta gens sorprenent que el nom d'un color propi dels moros es propagués des del mossàrab. I això d'altra banda ens explica també, no sols la *-o* catalana, sinó també la forma anòmala del mot en portuguès *moreno* (i no **moureio* com hauríem d'esperar). És, doncs, una suposició ben raonable admetre que el nostre *moreno* és també un valencianisme d'arrel mossàrab, generalitzat en la llengua des del S. xv i potser ja abans; en tot cas és segur que hi ajudaria el parlar de les Illes, no menys tenyit de mossàrab, i el de la Vall de l'Ebre; i que això ja degué començar, poc o molt, des d'abans de la conquesta definitiva de Mallorca, de València i fins de Tortosa, car no oblidem que el substrat mossàrab no és menys intens a la Vall de l'Ebre i fins el Priorat, i que una zona ja un poc mixta de trets mossàrabs s'estenia fins a la línia Gaià-Lleida.

Crec que la llengua literària ha d'admetre *moreno* com a forma normal, i enterrar l'arbitrari *morè*, per bé que és ben legítim que la llengua purista insisteixi a preferir-li *bru*, *bruna*, i que tots recomanem un esforç per mantenir el vigor i el llustre d'aquesta noble paraula.

Advertim que hi ha també un cas escadusser de *moren* 'negre' en trobadors (Marcabré), si bé Lewent (*ZRPb*. xxxvii, 451) el qualifica de sospitós («Bedenken erregend») i en tot cas el fet que aquesta forma occitana tingui *o* i no *au*, sembla comprovar que és de procedència hispànica i no pas autòctona (és incert que hi tinguin relació un *morin* «noiràtre» del francès del Canadà, *KJRPb*. ix, 238, tot i que és possible la propagació fins allà des de Guiena). A tenir present la fonda i antiga penetració fins a l'extrem Nord que revelen: el fet que el mot sigui usualíssim fins als extrems de la llengua (no es diu en altra forma a les més

altes valls del Pall., *muréno* Àreu, 1933); la predilecció que li atorga el gran poeta rossellonès JSebPons (que hem citat a *amollegar* (*MOLL*)) i en altres dos articles de la *M*); en el cançoner popular: —«Adéu, clavell *morenet*, - adéu, estrella del dia, / --- m'hi dat a la mala vida ---», romanç bandoleresc de c. al S. xvii; amb trets dialectals de la Garrotxa, MilàF (*Romancerillo*, 119.3)— el *pa moreno* era ja un valor admès fins en els cercles aristocràtics del S. xviii.¹

Altra corroboració de l'origen àrabo-mossàrab del mot hispànic la permet la *Sierra Morena* entre Manxa i Andalusia: fins cap al S. xiii la primera gran serra, i la més coneguda dels cristians, que es trobava endins dels dominis moros (doncs, **MAURINA!*) i allà es donà la batalla decisiva de la Reconquesta el 1212. Altament és natural que una denominació talmant pintoresca, si bé presa ja en el sentit de 'serra bruna' hagi tingut gran difusió toponímica: *Puigmoreno* tirant cap a la Puebla de Ixar, però més a prop d'Alcanyis; *Serra Morena* a Mall. (terme de Manacor, Mascaró, 10-B-2), i l'*InvLC* ja recull notícies d'un *Mons (de) Rocha Morena* en docs. de 972 i 974, fins i tot en l'*Alt Llgd.*: *Balmourène* (*Vallis Morena* 1273, *Vallis Maura* 1036, Sabarthès, *Dict. Topogr. de l'Aude*).

²⁵ DERIV.: *Morenor*: «Les filles que d'Alcides tingué, en Hespèria alegre, / gentils com ella foren, de dols y tendre cor, / y com sos ulls tingueren, y cabellera negra, / sa *morenor* de verge que fa penar d'amor», *Ail.* x, 12d (ja igual el 1867); «Oh flor de muntanya, fina *morenor*, / de la pageseta ---», Alcover (*La Serra*, v. 19). *Morenejar*. *Morenet*. *La Moreneta* de Montserrat i de Lluc: «Rosa d'abril, *Morena de la serra* ---». *Emmorenit*, *-nit*, *emmoreniment*, *-nidor*. *Morena* mena de bolet, de color negre per un costat i blanc per l'altre; o *moreneta*, així a Tortosa: «són fins --- morenos per la part de dalt i blanquinosos per la de baix» (Vergés Paulí, *Espurnes* v, 38), *moreña* sento a Alcalà de la Jovada, i a la Vall de Gallinera (on precisaven que és «acuconat»), 1963.

⁴⁰ *Moratell* 'noi o nen moro': «diguessen a alguns *moratells* --- los dits *moratells* --- los *moratells* ---», doc. de Val., de 1455 (Gual Camarena, *IV Congr. Hist. Cor. Ar.* i, 485). *Moreria* [S. xiv], en especial 'barri dels moros en una ciutat reconquistada': «ella -s clamava / molt la tractava / son marit, mal: / pensà al Raval / o *moreria* / consell hauria / d'un sarràhí, / llur alfaquí: / per son diner, / lo fetiller / dix, si'l pagava / --- / cert, ell faria / que la volria bé son marit», JRoig (*Spill*, 3525); «*moreria*», *Vocab. Cat.-Al.* de 1502 (§ 1548); 'terra de moros': «el pare de Don Joan - l'en fan anà a *moreria*», MilàF (*Romancerillo*, 219.4).

Morisma, ja freqüent en JoMartorell: «per ell ésser tan virtuós cavaller, alsaren-lo rey, e --- ab la sua victoriosa mà féu morir infinida *morisma*, no volent-ne pendre negú a mercè, e per la sua molta virtut tragué de captivitat a tots los crestians de la illa de Anglaterra», «com Tirant sabé que tanta *morisma* stava sobre Rodes, e que negú no-ls socorria, parlà ab molts mariners --- e digueren-li que --- poria entrar dins lo